

De veelzijdigheid van literatuur literariteit

Literariteit

- ★ Levensvatbaarheid van teksten
- ★ Een “**samenspel van factoren** dat ervoor zorgt dat sommige teksten aldus literair zijn en als zodanig worden gekoesterd, soms generaties lang.” (p. 43)

Literariteit

- ★ Ann Rigney doet een beroep op “uiteenlopende theorieën uit heden en verleden” (p. 48)
- ★ => zowel tekstinterne als buitentekstuele factoren spelen volgens haar een rol

Tekstinterne invalshoek

- ★ Een “samenspel van factoren dat ervoor zorgt dat sommige teksten aldus **literair zijn**”
- ★ “Daarbij gaan wij ervan uit dat de kern van *literariteit* (in algemene zin van: dat wat een tekst literair maakt) ligt in het feit dat sommige teksten **een eigen waarde** hebben die losstaat van hun eenmalige, praktische inzetbaarheid.”
(p. 46-47)

Buitentekstuele invalshoek

- ★ “een samenspel van factoren dat ervoor zorgt dat sommige teksten aldus literair zijn en als zodanig worden gekoesterd, soms generaties lang”
- ★ Cf. de sociale component

★ Voorbeeld: reclamecampagne van het Poëziecentrum

POEZIE
CENTRUM

Collectie AMVC-Letterenhuis
Antwerpen

AMVC-Letterenhuis Antwerpen, Antwerpen, België, 2014

Collectie AMVC-Letterenhuis
Antwerpen

AMVC-Letterenhuis Antwerpen, Antwerpen, België, 2014

POEZIE
CENTRUM

GEZELLE EN VAN OSTAIJEN
RICHTEN HUN NIEUWE HUIS IN.

POEZIE
CENTRUM

Collectie AMVC-Letterenhuis Antwerpen
Antwerpen

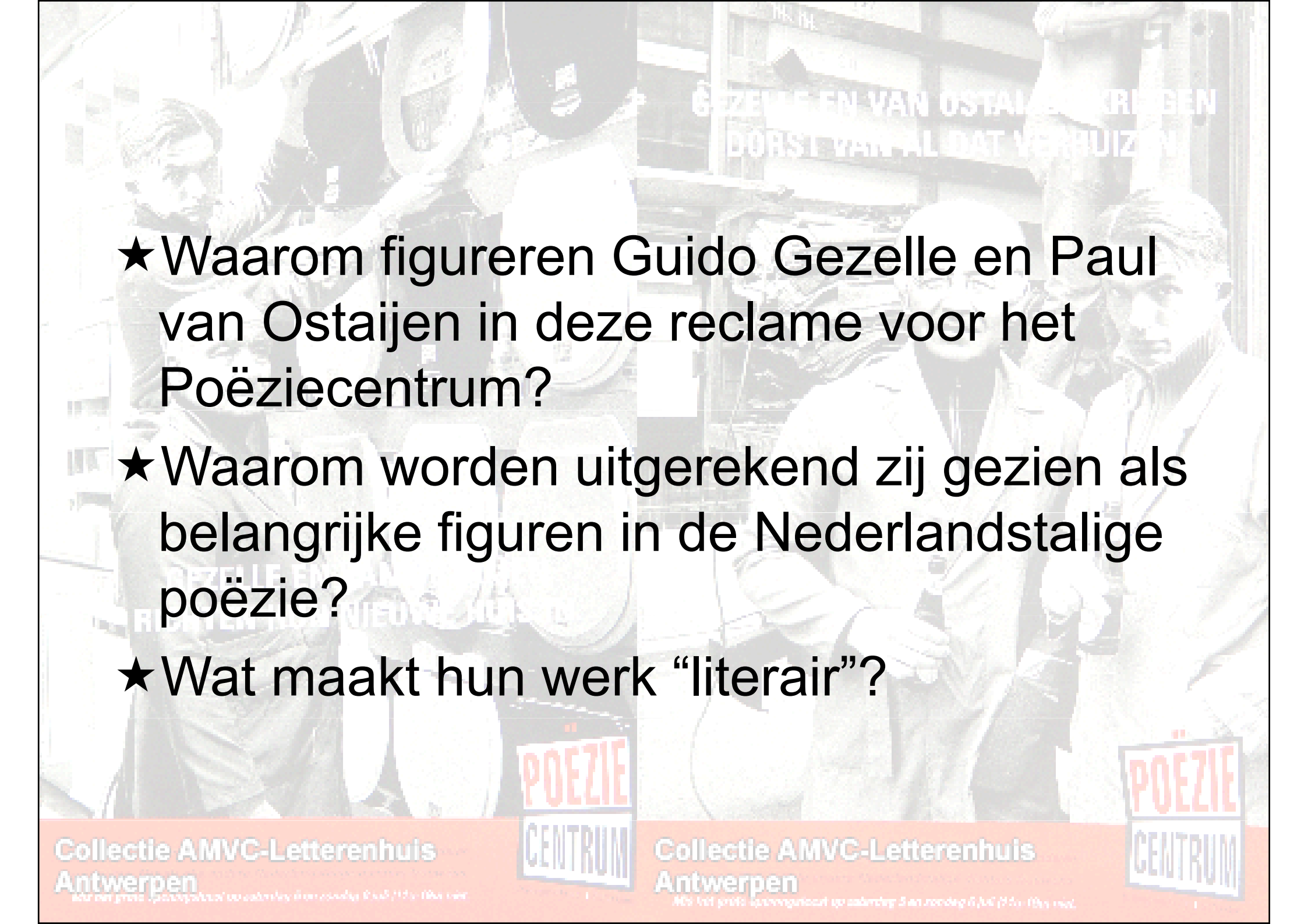
GEZELLE EN VAN OSTAIJEN KRIJGEN
DORST VAN AL DAT VERHUIZEN.

POEZIE
CENTRUM

Collectie AMVC-Letterenhuis Antwerpen
Antwerpen

Antwerpen, 1984

Antwerpen, 1984

-
- ★ Waarom figureren Guido Gezelle en Paul van Ostaijen in deze reclame voor het Poëziecentrum?
  - ★ Waarom worden uitgerekend zij gezien als belangrijke figuren in de Nederlandstalige poëzie?
  - ★ Wat maakt hun werk “literair”?

Literariteit: samenspel van factoren

1. Tekst

- ★ Poëtisch
- ★ Verhalend

2. werking

- ★ Reflectie
- ★ Plezier

3. sociaal

- ★ Classificatie
- ★ Canonisering

De veelzijdigheid van literatuur

1. Tekst

★ Poëtisch

★ Verhalend

De veelzijdigheid van literatuur

1. Tekst

★ Poëtisch

★ Verhalend

★ Voorbeeld: citaat uit een gedicht van Paul van Oostaijen

zijn alle steden zo
zijn zij alle zo
zo zijn zij alle

(Paulus van Oostaijen)

Een citaat van de dichter Paul van Oostaijen (1896-1928) in Rotterdam

Een citaat van de dichter Paul van Ostaïjen (1896-1928) in Rotterdam

★ Poëtische functie?

zijn alle steden zo
zijn zij alle zo
zo zijn zij alle

(Paulus van Oostaijn)

Een citaat van de dichter Paul van Oostaijn (1896-1928) in Rotterdam

De poëtische functie

- ★ Roman Jakobson
- ★ “het vermogen van een tekst om de aandacht naar zichzelf *a/s* tekst toe te trekken” (p. 48)
- ★ Opvallende vorm

De poëtische functie

- ★ (!) 'wat opvalt' = historisch bepaald
- ★ (!) teksten kunnen verschillende functies hebben
- ★ Eén is **dominant**

★ Voorbeeld: Tonnus Oosterhoff

De poëtische functie

- ★ (!) 'wat opvalt' = historisch bepaald
- ★ (!) teksten kunnen verschillende functies hebben
- ★ Eén is **dominant**

De veelzijdigheid van literatuur

1. Tekst

★ Poëtisch

★ Verhalend

Verhalen

★ “virtuele ervaringen” (p. 54)

★ **Fictionaliteit**

★ “willing suspension of disbelief” (p. 55)

Verhalen

★ Aristoteles

★ **Mimesis**

De veelzijdigheid van literatuur

2.werking

★ Reflectie

★ Plezier

Werking

“utile dulci” (Horatius)

★ Het nuttige => reflectie

★ Het aangename => plezier

De veelzijdigheid van literatuur

2.werking

★ Reflectie

★ Plezier

Vervreemding

★ Viktor Shklovski (1893-1984)

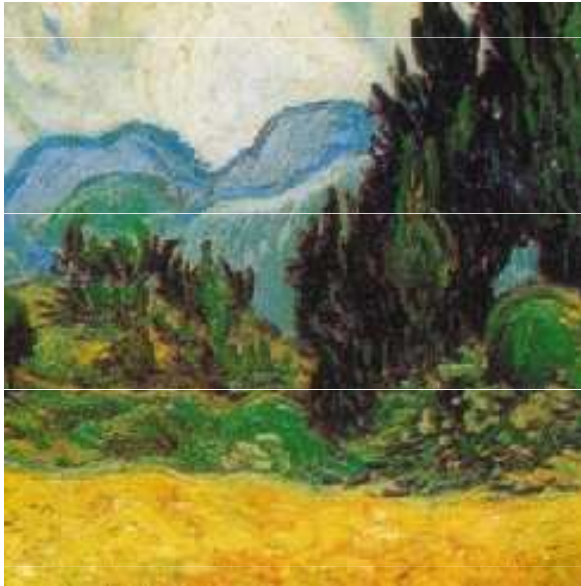
★ **Vervreemding**

Vervreemding

★ Voorbeeld (p. 58)

De veelzijdigheid van literatuur

2.werking

★ Reflectie

★ Plezier

Het *aangename* & het *schone*

- ★ Het aangename => afleiding, ontspanning
- ★ Het schone => de esthetische ervaring

Het *aangename* & het *schone*

- ★ (!) “Tegenwoordig menen de meeste literatuurwetenschappers dat wat mensen ‘mooi’ vinden, afhankelijk is van historisch en cultureel bepaalde schoonheidsidealen.” (p. 60)

De veelzijdigheid van literatuur

3. sociaal

- ★ Classificatie
- ★ Canonisering

De veelzijdigheid van literatuur

3. sociaal

★ Classificatie

★ Canonisering

Genre

★ Genre

★ Voorbeelden?

★ Definitie?

★ Genre

Tekstinterne invalshoek

- ★ “teksten die gemaakt zijn volgens een gemeenschappelijk model [...] [behoren] tot een bepaald *genre*” (p. 62)

Buitentekstuele invalshoek

- ★ Genres = “sets of artworks classified together on the basis of perceived similarities” (DiMaggio (1987: 441))

Genre

Genres liggen niet vast!

- ★ “De steeds wisselende indeling in genres regelt aldus de productie en receptie van teksten in de samenleving.” (p. 62)
- ★ Ook welke genres beschouwd worden als “literair” en “niet-literair”: verandert
- ★ Voorbeelden? (=> p. 63 etc.)

Classificatie

- ★ Classificaties (bijvoorbeeld naar genre) zijn evaluatief (o.m. Verdaasdonk 1994 en Beekman 1996)
- ★ Omgekeerd kunnen ook waardeoordelen over een boek opgevat worden als een vorm van classificatie: er wordt een rangorde aangelegd van meer of minder geslaagde literaire werken. (Verdaasdonk 1985: 177)

De veelzijdigheid van literatuur

3. sociaal

★ Classificatie

★ Canonisering

Literatuursociologie

Empirische literatuursociologie

- ★ De studie van de productie en distributie van boeken in de samenleving, en van de instituties die daarbij een rol spelen

Kritische literatuursociologie

- ★ Analyse van cultuuruitingen in relatie tot het 'werkelijke' handelen van culturgebruikers

Empirische literatuursociologie

Pierre Bourdieu (1930-2002)

★ Frans socioloog

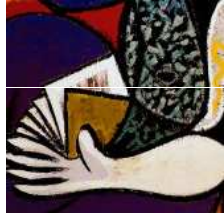
★ Grondlegger cultuur- en literatuursociologie

★ In wat volgt: een overzicht van enkele belangrijke termen die **Bourdieu** geïntroduceerd heeft

Empirische literatuursociologie

Enkele belangrijke begrippen in het werk van
Pierre Boudieu

Objecten, methodes en onderzoeksvragen binnen de
Empirische literatuursociologie

Enkele voorbeelden van
Literaire instituties

Pierre Bourdieu

Economisch

Cultureel

Sociaal

& Symbolisch

Kapitaal

★ **Economisch kapitaal**

= wat je kan uitgeven

★ **Cultureel kapitaal**

= opvoeding, kennis, culturele
ervaring, enz.

★ **Sociaal kapitaal**

= sociale netwerken

★ **Distinctie**

! Economisch, cultureel en
sociaal kapitaal => distinctie

★ **Distinctie**

! Economisch, cultureel en
sociaal kapitaal => distinctie

★ Bourdieu, *Distinction: A Social
Critique of the Judgement of
Taste.*

★ Pierre Bourdieu, *La distinction : critique sociale du jugement* (1979)

★ **Distinctie**

! Economisch, cultureel en sociaal kapitaal => distinctie

★ Volgens Bourdieu hangt de verdeling van de drie vormen van kapitaal samen met de klasse waartoe iemand behoort [voor discussie vatbaar!]

★ **Distinctie**

! Economisch, cultureel en sociaal kapitaal => distinctie

★ Ook smaak en culturele voorkeuren zouden gerelateerd zijn aan de sociale klasse
[eveneens voor discussie vatbaar!]

★ Symbolisch kapitaal

= prestige, eer, erkenning, etc.

! Niet hetzelfde als economisch,
cultureel en sociaal kapitaal

! Alle 3 kunnen symbolische
waarde hebben

Empirische literatuursociologie

★ **Video 1** <http://nl.youtube.com/watch?v=FBn28iNcpBA&NR=1>

★ Video 1

De vrouw onderscheidt zichzelf
door haar cultureel kapitaal
tentoon te spreiden

=> Geeft daarmee een 'grens'
aan [distinctie!]

★ **Video 1**

De ongelijke verdeling van cultureel
kapitaal

=> Creëert & versterkt volgens
Bourdieu grenzen tussen sociale
klassen

Empirische literatuursociologie

★ **Video 2** <http://nl.youtube.com/watch?v=R8u7Ev52cX0&NR=1>

★ **Video 2**

Cultureel & economisch kapitaal
hangen samen met elkaar

Empirische literatuursociologie

★ Video 2

Cultureel & economisch kapitaal
hangen samen met elkaar

- ★ Dankzij economisch kapitaal => cultureel kapitaal verwerven
- ★ Dankzij cultureel kapitaal => economisch kapitaal verwerven

Empirische literatuursociologie

★ Video 2

De rockster en de 'tycoon' kunnen dankzij hun economisch kapitaal, cultureel kapitaal verwerven (en zodoende uiteraard ook symbolisch kapitaal!)

Empirische literatuursociologie

★ **Video 3** <http://nl.youtube.com/watch?v=ND7UgjXHenY>

★ Video 3

Sociaal kapitaal!

- ~ economisch kapitaal
- ~ cultureel kapitaal
- ~ symbolisch kapitaal

Empirische literatuursociologie

★ Video 3

“Groups create powerful art”

Empirische literatuursociologie

★ Video 3

“Groups create powerful art”

Bijv.: kunstenaars, fans,
kunstverzamelaars, academici,
critici, enz.

Empirische literatuursociologie

★ Video 3

“Groups create powerful art”

Bijv.: kunstenaars, fans,
kunstverzamelaars, academici,
critici, enz.

In het literaire veld?

Empirische literatuursociologie

In het literaire veld?

“het terrein van de literaire productie [...] waarin verschillende instanties met elkaar concurreren” (p. 65)

Empirische literatuursociologie

In het **literaire veld**

Bijv.: schrijvers, lezers,
academici, recensenten,
bibliothecarissen,
boekhandelaars, etc.

Empirische literatuursociologie

In het literaire veld

Bijv.: schrijvers, lezers, academici, recensenten, bibliothecarissen, boekhandelaars, etc.

! Zij zijn allemaal **actoren** op het literaire veld

Empirische literatuursociologie

In het **literaire veld**

Bijv.: schrijvers, lezers, academici, recensenten, bibliothecarissen, boekhandelaars, etc.

! Zij zijn allemaal **actoren** op het literaire veld

! Al deze individuele actoren opereren binnen bepaalde **instituties** [=>]

Empirische literatuursociologie

In het **literaire veld**

Bijv.: schrijvers, recensenten, etc.

! Zij zijn allemaal **actoren** op het literaire veld

! Al deze individuele actoren opereren binnen bepaalde **institutes** [=>]

! Allemaal staan ze met elkaar in een wederzijds verband

Empirische Literatur- sociologie

Empirische literatuursociologie

★ cf. Video 3

Is dit cultureel object
waardevol? Is het goed, mooi,
lelijk? Welke betekenis
impliceert de auteur of het
kunstwerk? Wat vind ik
persoonlijk van het werk?

Empirische literatuursociologie

★ **cf. Video 3**

Is dit cultureel object
waardevol? Is het goed, mooi,
lelijk? Welke betekenis
impliceert de auteur of het
kunstwerk? Wat vind ik
persoonlijk van het werk?

**In de literaire sociologie
houdt men zich doorgaans
niet bezig met dergelijke vragen**

Empirische literatuursociologie

! Literatuursociologen proberen culturele objecten **niet** te evalueren

=> Ze nemen een **meta-standpunt** in

Empirische literatuursociologie

! Zij onderzoeken **niet** de
culturele objecten *op zichzelf*

Empirische literatuursociologie

- ! Zij onderzoeken **niet** de culturele objecten *op zichzelf*
- ! Hun onderzoeksobject is het gedrag van mensen die culturele objecten evalueren
[=> sociologie]

Empirische literatuursociologie

=> Er is dus een fundamenteel verschil tussen de empirische literatuursociologie en andere takken binnen de literatuurwetenschap!

Empirische literatuursociologie

≠ Het object

Empirische literatuursociologie

≠ Het object

De literaire tekst **vs.**

Het gedrag van actoren [
instituten] op het literaire veld

[Empirische literatuursociologie]

Empirische literatuursociologie

≠ Het object

De literaire tekst **vs.**

Het gedrag van actoren [
instituten] op het literaire veld

[Empirische literatuursociologie]

=> **Externe** factoren,
buitentekstuele factoren

Empirische literatuursociologie

≠ De vragen

Empirische literatuursociologie

≠ De vragen

Welke betekenis wil de **auteur** overbrengen?

Welke betekenis is geïmpliceerd in de **tekst**? [Structuralisme]

Welke betekenis zie ik (als **lezer**) in de tekst? [Postmodernisme]

vs. Empirische literatuursociologie

Empirische literatuursociologie

≠ De vragen

vs. Empirische literatuursociologie

Hoe beïnvloeden actoren [$<$

groups $<$ institutions] de

materiële and **symbolische**

productie van boeken?

Empirische literatuursociologie

Materiële productie: het hele proces dat het materiële object (het boek) voortbrengt

Empirische literatuursociologie

Materiële productie: het hele proces dat het materiële object (het boek) voortbrengt

Bijv.: het drukproces, verdeling, verkoop, enz.

Empirische literatuursociologie

Symbolische productie: alle
uitspraken over boeken & auteurs

Het “beeld”, het “imago” van een
boek => status, prestige!!!

Empirische literatuursociologie

Symbolische productie: alle uitspraken over boeken & auteurs

Het “beeld”, het “imago” van een boek => status, prestige!!!

De productie van geloof [in de waarde van een boek] vgl. p. 67

Empirische literatuursociologie

Symbolische productie: alle
uitspraken over boeken & auteurs

Het “beeld”, het “imago” van een boek

Bijv.: achterflapteksten, uitspraken van
onderzoekers, recensenten, van de
auteur zelf, etc.

Empirische literatuursociologie

**Material & symbolic
productie** hangen samen
met elkaar!

Er is een wederzijdse invloed

Empirische literatuursociologie

Opm. over figuur 2.2. (p. 66)

Empirische literatuursociologie

≠ De methode

Structuralisme,

postmodernisme, etc.: teksten

analyseren, interpreteren,

verduidelijken wat een tekst

(niet) bijzonder maakt

Empirische literatuursociologie

≠ De methode

Empirische literatuursociologie:
vaak grote databestanden, op
een systematische manier
verzameld en geanalyseerd

Empirische literatuursociologie

7 De methode

Empirische literatuursociologie:
vaak grote databestanden, op
een systematische manier
verzameld en geanalyseerd

Geen teksten interpreteren, maar
data

Empirische literatuursociologie

In Nederland (en België):

- ★ Hugo Verdaasdonk & Kees van Rees!
- ★ Sommige 'postmodernisten' proberen ook resultaten van empirisch literatuuronderzoek te integreren in hun onderzoek (=> problematisch?)

Empirische literatuursociologie

Opmerking:

! Ook binnen de empirische literatuursociologie verschillende invalshoeken

Litteraire Instituties

Empirische literatuursociologie

In het **literaire veld**

Bijv.: schrijvers, lezers, academici, recensenten, bibliothecarissen, boekhandelaars, etc.

! Zij zijn allemaal **actoren** op het literaire veld

! Al deze individuele actoren opereren binnen bepaalde **institutes**

Empirische literatuursociologie

instituties

- ★ Universiteit
- ★ Bibliotheek
- ★ Boekhandel
- ★ Uitgeverij
- ★ Literaire kritiek
- ★ ...

Empirische literatuursociologie

Al deze instituties beïnvloeden de **canonisering** van boeken

= het proces waarbij een boek een meesterwerk wordt [= als zodanig beschouwd wordt]

Empirische literatuursociologie

=> **canon**

= “een selecte verzameling werken die als bijzonder waardevol wordt beschouwd” (p. 68)

Empirische literatuursociologie

=> canon

= “een selecte verzameling werken die als bijzonder waardevol wordt beschouwd” (p. 68)

! ‘Een literaire canon is niet in steen gebeiteld, maar verandert geleidelijk’ (p. 69)

Empirische literatuursociologie

Institutes, en meer in het bijzonder
“**culturele autoriteiten**” [=
institutes die zorgen voor de
symbolische productie van een
boek] werken als een
“**sorteermachine**” (p. 66)

Empirische literatuursociologie

Institutes, en meer in het bijzonder

“culturele autoriteiten” [=

institutes die zorgen voor de
symbolische productie van een

boek] werken als een

“sorteermachine” (p. 66)

Selectie onvermijdelijk (vgl. p. 69)

Empirische literatuursociologie

★ How does a book become a masterpiece? [Van Rees]

★ Literaire kritiek!

★ Status van de recensent!

=> Uitspraken van gezaghebbende, autoritaire recensenten worden overgenomen

★ “In de laatste jaren is steeds meer de nadruk komen te liggen op de maatschappelijke factoren die een rol spelen bij de waardering van literaire werken. Maar toch lijken deze factoren niet het volledige antwoord te geven op de vraag waarom sommige boeken het langer doen of meer impact hebben dan andere.”
(p. 71) **discussie**